

Zamyšlení nad zemědělskou výrobou - 1995

Doc. Ing. Jan Vašák, CSc.

Prof. Ing. Vladimír Švachula, DrSc.

Doc. Ing. Josef Pulkrábek, CSc.

odborní garanti konference

Katedra rostlinné výroby, ČZU v Praze

Kolektiv odborných garantů dnem 14.12.1995 navazuje programově na dřívější 4 tématicky podobné konference pořádané 19.6.1991, 8.12.1992, 7.12.1993 a 13.12.1994. Tyto akce se vyvíjí do bohatosti a širě pohledů, jejich hloubky i co se týká růstu počtu účastníků a rozsahu sborníku. Přestože je konference znovu organizovaná katedrou rostlinné výroby z agronomické fakulty, přerostla již rámec fakulty. Má dnes jasně celouniverzitní význam. To jí bylo dáno do programu již od počátku, neboť měla a má za úkol:

- prezentovat úsilí zemědělského školství i výzkumu a přispět v názorově vyhraněných a odborně podložených postojích k vlastnímu vnitřnímu rozvoji a výměně informací,
- novými výsledky přispět k prosperitě českého zemědělství,
- dávat prostor pro získání informací ze zahraničí.

Nově se konference obohacuje o:

- jednání v sekcích - od roku 1993
- propojení rostlinné a živočišné výroby do celku zemědělské prvovýroby - od roku 1995
- zveřejnění výsledků získaných při řešení grantových úkolů a to počínaje rokem 1994
- záměrné setkání kateder rostlinných výrob z ČR, Polska, Slovenska, Ukrajiny a nových spolkových zemí Německa

Konference má tedy bohatou tradici a svým způsobem uzavírá zemědělský rok.

V roce 1991 bylo její hlavní zásluhou to, že se vůbec sešla skupina odborníků, organizátorů a účastníků konference. Cenným výstupem bylo to, že si všichni uvědomili v letech hluboké agrární krize, že je právo i povinnost univerzitního školství, předního výzkumu a odborníků z výroby společně hledat cestu z propadu výroby, ekonomiky, rentability a stavovské cti ve vztahu k výzkumu i k zemědělskému školství a vzdělávání.

V roce 1992 se jasně odsoudila cesta extenzivního vývoje, bylo průkazně poukázáno na cenové nůžky mezi výrazně zdražovanými vstupy do zemědělství a stagnujícími cenami agrárních komodit, a to přes značný růst cen potravin pro spotřebitele. Ing. František Kondelík ve svém vystoupení varoval před dekapitalizací čs. zemědělství a před zásahy, které poškozují sociální zázemí zemědělců a sídelní strukturu státu, zvláště v pohraničních a podhorských oblastech.

V roce 1993 již příspěvky reagovaly na rozpor mezi vstupy a výstupy ve výrobním procesu. Začaly se hledat, někdy i nalézat tzv. úsporné „low input“ technologie jako možnou cestu ke snížení nákladovosti a ke zvýšení konkurenceschopnosti na vnitřním i zahraničním trhu. Také se již velmi zkvalitnil komoditní pohled na skupiny plodin.

Rok 1994 obohatil rok předchozí. Byl nový v tom, že se ukázala nemožnost oddělit rostlinnou a živočišnou výrobu. Konference otevřela otázku dotací. Byl dán komplexní a velmi syntetizující pohled na celou problematiku rostlinné výroby. Konference konstatovala, že se zemědělství dostává z krize, když ovšem dochází k růstu cen zemědělských výrobků a

ztrácí se výhoda vyplývající pro českou ekonomiku ze stabilizující funkce výroby potravin při brzdění inflace.

Konference roku 1995 by měla přispět k hledání vhodné agrární strategie k rozsahu státních zásahů, státní ingerence v zemědělství. Měla by ukázat s jakými komoditami a s jakými technologickými postupy můžeme uspět na světovém trhu.

Tab. 1: Výsledky roku 1995 a porovnání s léty předchozími

Rostlinná produkce České republiky v obilních jednotkách (OJ) ¹⁾							
Plodina	Koeficient přepočtu na OJ	Sklizeň (tis. t)			Produkce OJ (tis.)		
		Průměr 87-89	1994	1995	Průměr 87-89	1994	1995
Obilniny	1,00	7619	6777	6703	7619	6777	6703
Luskoviny	1,20	98	163	135	118	196	162
Brambory	0,25	2487	1231	1388	622	308	347
Krmné okopaniny	0,15	765	474	450	115	71	68
Pícniny na orné - půdě - seno	0,50	8144	6075	6000	4072	3038	3000
Píce luk - seno	0,40	2444	2092	2000	978	837	800
Mák	5,50	5	16	25	28	88	138
Řepka a řepice	2,00	293	452	664	586	904	1328
Len - rosené stonky	0,70	74	27	34	52	19	24
Cukrovka	0,25	4442	3240	3605	1110	810	901
Celkem	x	x	x	x	15300	13048	13472

¹⁾ údaje r. 1995 jsou u pícnin orientačním odhadem, u ostatních plodin kvalifikovaným

Výsledky klimaticky a pěstitelsky velmi příznivého roku 1995 jsou rozporuplné (tab.1):

- státní fond tržní regulace se rozhodl nakupovat potravinářskou pšenici podstatně levněji (asi o 17 %) než v roce předchozím
- byly vydány zprávy o plných obilních silech, problematičnosti tržního uplatnění pšenice a obilí
- klesly investice do pěstitelské technologie pšenice. Výnosy této hlavní komodity České republiky výrazně zaostaly za očekáváním a možnostmi
- světová a evropská cena pšenice však v rozporu s míněním SFTR výrazně stoupla a odbyt pšenice je bezproblémový
- přes příznivý rok dále roste cena potravin (tab.2)

Tab. 2

Index spotřebitelských cen - leden 1989 = 100 % ¹⁾				
Ukazatel	Průměr 1992 %	Říjen 1993 %	Říjen 1994 %	Září 1995 %
Úhrn	191,3	238,1	263,6	282,7
Potravinářské zboží	174,2	209,8	237,2	249,9
- z toho maso a masné výrobky	165,5 ²⁾	205,5	248,2	242,6
- z toho mléko a mléčné výrobky	256,2 ²⁾	333,0	342,1	378,2 ³⁾
Nepotravinářské zboží	204,4	252,1	271,3	290,0 ⁴⁾
Veřejné stravování	189,5	246,5	271,4	295,4
Služby	186,6	246,5	287,2	⁴⁾

Vysvětlivky: ¹⁾ vlastní propočty podle primárních údajů z ČSÚ

²⁾ údaje ze leden až září 1992

³⁾ včetně vajec

- již se nezpochybňuje velkovýroba, ani intenzivní zemědělství a výše dotací do zemědělství roste
- je snahou, aby tzv. mimoprodukční, krajnotvorná funkce zemědělství byla vyčleněna pro dotační titul jako aktivita, která s dotacemi do zemědělství není spojena
- neřeší se dostatečně problematika tzv. marginálních, neúrodných oblastí. Názorová hlediska se spíše přiklání k tomu, v těchto oblastech neprodukovat, ale jen pečovat o krajnotvorbu
- prohlubuje se záporné saldo agrárního obchodu (graf 1)
- dále se diferencuje struktura plodin (tab.3) a to především tak, že roste výměra olejnin, řepky, máku, slunečnice, hořčice, mírně i cukrovky. Výrazně narůstá plocha ozimých obilnin, což však spíše odpovídá možnostem podzimu 1994, tedy příznivému počasí pro setí. Trvale klesá výměra orné půdy a roste rozsah úhoru, snižuje se výměra víceletých pícnin na orné půdě

Tab. 3

Výměra vybraných plodin a kultur v letech 1989, 1994, 1995 v ČR (dle ČSÚ - upraveno)					
Plodina (kultura)	Výměra (v tis. ha)			Index (%)	
	1989	1994	1995	1989/1995	1994/1995
Pšenice celkem	828,4	806,2	832,0	100,4	103,2
Žito celkem	134,3	78,9	79,3	59,0	100,5
Ječmen ozimý	194,0	184,4	190,0	97,9	103,0
Ječmen jarní	357,8	456,9	370,3	103,5	81,0
Oves	87,6	76,7	60,1	68,6	78,4
Kukuřice na zrno	41,2	29,9	27,3	66,3	91,3
OBILNINY	1661,9	1660,3	1581,3	95,2	95,2
Hrách jedlý	37,7	61,4	52,5	139,3	85,5
LUSKOVINY	58,2	72,3	60,7	104,3	84,0
BRAMBORY	115,3	76,8	78,0	67,6	101,6
PŘADNÉ ROSTLINY (len)	21,1	11,0	10,6	50,2	96,4
CUKROVKA	126,6	91,2	93,7	74,0	102,7
Řepka	102,5	190,7	252,3	246,1	132,3
OLEJNINY	121,5	250,5	326,4	268,6	130,3
JEDNOLETÉ PÍCNINY	586,8	403,0	408,2	69,6	101,3
VÍCELETÉ PÍCNINY na orné půdě	463,2	483,9	464,3	100,2	95,9
ÚHOR	3,6	55,8	56,1	1558	100,3
CELKOVÁ OSEVNÍ PLOCHA	3276,7	3117,6	3104,2	94,7	99,6

- díky celé řadě „úsporných“ opatření jako je minimální výživa půdy P, K, Ca, Mg, nízké dávky N, plošná minimalizace při zpracování půdy, vypouštění orby a opakované povrchové kypření, neošetřené a zaplevelené plochy tzv. úhorů, tzv. víceletých pícnin a pozemků, kde hospodaří neodborníci, dochází k plošným škodám. Např. poprvé plošně začali škodit slimáčky na řepce, hraboši již třetím rokem kalamitně poškozují plochy ozimů a víceletých pícnin v kukuřičném výrobním typu. Poprvé se viditelně na rostlinách projevují defekty z poruch výživy - fialové a žluté pruhy v porostech řepky a obilí. Zvyšují se však stavy pernaté a drobné zvěře, což je vítaná skutečnost.

Marginalita

Pojem marginální, hraniční podmínky pro pěstování zemědělských plodin, respektive pro zemědělství jako celek, je velmi vágní a nepřesný. Nabízí totiž velmi jednoduchá

východiska pro málo úrodné oblasti. Buď opustit zemědělskou výrobu a udržovat krajinu např. jen kosením travních porostů, nebo změnit kulturu. Tedy zalesnit, záměrnou výsadbou nebo samovolným náletem. Tento přístup:

- nedává odpověď na vztah mezi využíváním půdy a osídlením
- nehledá možnosti, jak přizpůsobit strukturu plodin a jiných komodit podmínkám prostředí

V tab. 4 je vidět, že do tzv. marginálních oblastí je možno zařadit asi 23,1 % výměry

Tab. 4

Podukční intenzita	Podíl z výměry orné půdy (v %)
Velmi vysoká	8,9
Vysoká	24,7
Průměrná	43,3
Nízká	22,1
Nejnižší	1,0

orné půdy ČR. V tab. 5 jsou uvedeny výnosy hlavních plodin podle výrobních oblastí (za roky 1988 a 1989, kdy byly k dispozici údaje tohoto charakteru). Tato tabulka je doplněna tab. 6, která si speciálně všímá stability pěstování hrachu. V tab. 7 jsou uvedeny výnosy řepky podle

nadmořské výšky a úrodnosti a poměr výnosů řepky a pšenice. Za „normální“ považujeme hodnotu 1:2, tj. 0,5. Když je poměr nižší než 0,50, je oblast vhodnější pro pšenici a naopak.

Ze všech výsledků a dokladů je patrné, že **jsou k dispozici plodiny, které dávají tzv. marginálním oblastem perspektivu**. Jsou to žito, zvláště pak hybridní, vikev, zčásti bob a brambory, krmná řepa, krmná kapusta, jetel, jednoleté pícniny, víceleté trávy a jeteloviny na orné půdě, louky, pastviny, semeno trav, řepka a len stonkový.

Tyto plodiny umožňují sestavit racionální osevní postup. Těžiště příjmů by mělo jít z živočišné výroby, z výkrmu skotu, mlékařství, odchovu jalovic a zástavových býčků. Z tržních plodin jsou k dispozici řepka, len a brambory, žito chlebové.

Je těžko zpochybnitelné, že v těchto podmínkách rostou náklady na 1 ha u řepky asi o 10 % (tj. cca o 1500 Kč/ha). Pro chov skotu že je k dispozici kratší vegetační období, že je nutno vytvářet velké zásoby píce. Zima se musí „nakrmit“. Je však možno vyrábět.

Ve skutečnosti je v České republice produkce potravin a potravinářských surovin nedostatečná. Úvahy o přebytkovosti, o nadbytku potravin vychází z předpokladu nízké nákupní síly obyvatelů. Vůbec tyto úvahy nezohledňují potřebu vyrovnaného agrárního salda. Např. za rok 1994 se dovezlo více než vyvezlo o 8,5 mld. Kč. To by umožnilo při vyrovnaném saldu dovoz-vývoz „bezplatně“ investovat do každého hektaru asi 2700 Kč podpory pro domácí výrobu.

Tab. 6

Průměrné výnosy hrachu v ČR podle výrobních oblastí a průměrné odchylky výnosů vlivem počasí v letech 1979 - 1989 (Jůzl-Málek, Úroda, roč. 43, 1995, č. 10: s. 14)				
Výrobní oblast	Výnos (v t.ha ⁻¹)			Odchylky %
	1979	1989	průměr 1979-1989	
Kukuřičná	1,08	2,41	2,53	32,88
Řepařská	1,78	2,42	2,55	18,44
Bramborářská	1,41	2,44	2,33	12,96
Bramborářsko-ovesná	1,14	1,91	2,15	13,18

Horská	0,90	1,20	1,71	27,83
--------	------	------	------	-------

Tab. 5

Výnosy hlavních plodin podle výrobních oblastí ČR					
Upraveno z podkladů ČSÚ r.1988 a 1989, údaje v %, výrobní oblast řepařská = 100%					
Plodina	Výrobní oblast				
	kukuřičná	řepařská	brambo- rářská	bramborář- sko-ovesná	horská
Pšenice ozimá	111,3	100	90,9	86,7	78,8
Pšenice jarní	102,4	100	94,0	89,2	80,2
Žito ozimé	102,8	100	108,2	107,8	94,0
Ječmen ozimý	90,5	100	96,3	89,9	81,9
Ječmen jarní	126,6	100	93,5	93,0	79,1
Oves	145,2	100	111,4	113,8	97,4
Kukuřice na zrno	79,8	100	102,2	xxx	xxx
Hrách	103,9	100	104,5	91,1	69,6
Pelůška	152,8	100	127,4	140,1	xxx
Vikev	101,9	100	235,9	179,6	xxx
Bob na semeno	104,4	100	123,9	115,5	105,4
Brambory	87,7	100	128,5	135,3	115,9
Krmná řepa	93,7	100	104,2	93,2	87,2
Krmná kapusta	xxx	100	121,8	124,8	122,8
Jednoleté píce celkem	97,7	100	108,1	101,3	96,5
Jetel - seno	62,1	100	113,5	114,5	108,5
Víceleté trávy na orné půdě	xxx	100	126,1	143,7	164,1
Jetelotrávy	94,2	100	135,0	151,1	141,9
Luční porosty trvalé - seno	57,6	100	111,7	108,8	108,3
Pastviny	56,6	100	124,5	139,0	163,2
Semeno víceletých trav	xxx	100	94,3	109,2	95,4
Slunečnice	108,0	100	96,0	xxx	xxx
Mák	104,9	100	94,0	83,6	xxx
Hořčice	108,7	100	94,2	89,2	95,0
Řepka olejka	100,0	100	106,6	103,5	102,6
Len rosený stonkový	xxx	100	106,0	111,2	107,0
Cukrovka celkem	87,9	100	106,1	xxx	xxx

„xxx“ = plodina se nepěstuje vůbec, nebo jen okrajově

Tab. 7

Vliv stanoviště (dle PES-PER) na výnosy řepky a pšenice - ČR 1973 - 1988		
Oblast	Výnos řepky (t.ha ⁻¹)	Poměr výnosu řepka/pšenice
Úrodné nížiny (cca do 350 m nadmořské výšky)	2,16	0,47
Vysočiny (cca do 350-550 m nadmořské výšky)	2,32	0,59
Podhůří (cca 550-700 m nadmořské výšky)	2,18	0,62